

Наталія Максименко,

кандидат педагогічних наук, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Natalia Maksymenko,

Candidate of Pedagogics, assistant professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National
University
(Ivano-Frankivsk)

УДК 37.046
ББК 474.584

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ЯК КОМПОНЕНТ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ГІРСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті розглянуто питання організації самостійної роботи студентів у вищій школі, її роль у підвищенні мотивації навчання, даються рекомендації щодо активізації самостійної роботи

Ключові слова: самостійна робота, навчальна мотивація, внутрішні та зовнішні мотиви, мотиви досягнення успіху, педагогіка співробітництва, самоконтроль, самооцінювання.

In the article the issues of organization the students' self-study work in the higher school, the role of self-study work in increasing learning motivation are considered, the recommendations how to activate the self-study work are given.

Key words: self-study work, learning motivation, self-control, pedagogics of collaboration, self-concept.

В статье рассматриваются вопросы организации самостоятельной работы студентов в высшей школе, ее роль в повышении мотивации обучения, даются рекомендации относительно активизации самостоятельной работы .

Постановка проблеми. У Національній Доктрині розвитку освіти України в XXI столітті зазначається, що інтеграція України до світової спільноти та реформування системи вищої освіти зумовлюють посилення уваги суспільства до підвищення загальноосвітньої, фахової, комунікативної компетенції майбутніх спеціалістів, забезпечення їхньої конкурентоспроможності.

Головною метою української освіти є створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина, формування покоління, здатного навчатися впродовж життя, розвиток цінностей громадянського суспільства [1, 4].

Завдання, що постали перед вищою освітою, вимагають пошуку шляхів удосконалення навчально-виховного процесу, розроблення нових методів та організаційних форм взаємодії викладача і студента. Важливим фактором підвищення ефективності навчального процесу є організація самостійної навчальної діяльності студентів, формування у них навичок самоосвіти та саморегуляції, готовності до постійного поповнення знань, розвитку творчого мислення, позитивного ставлення до навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. У теоретичному плані проблема організації самостійної роботи студентів знайшла відображення в роботах багатьох педагогів та психологів (П. І. Підкасистого, А. М. Алексюка, С. Г. Заскалети, Л. В. Онучак, Н. С. Журавської, С.М. Кустовського, М. І. Смирнової, Б. П. Єсипова, В. Володько та ін).

Ці автори розкривають сутність самостійної роботи, її види і форми, дидактичні та лінгводидактичні принципи, визначають роль та функції у загальній системі підготовки спеціалістів.

Але аналіз стану проблеми на практиці показує, що на сьогодні самостійна робота студентів ще не організована належним чином, оскільки не має чіткого визначення обсягів та видів навчальних завдань для самостійної роботи, крім того, у студентів недостатньо сформовані навички самостійної роботи тощо. Внаслідок цього переважає невисока результативність навчання та відсутність інтересу до завдань для самостійного опрацювання.

Метою статті є аналіз факторів, які впливають на ефективність самостійної роботи студентів; дослідження ролі самостійної роботи у підвищенні мотивації навчання; рекомендації щодо активізації самостійної роботи у вищій школі.

Виклад основного матеріалу. У сучасній науковій літературі існують різні підходи до визначення самостійної роботи. Деякі автори (С.Гончаренко, Р. Назімов) характеризують її як специфічний вид навчально-пізнавальної діяльності, яка проводиться індивідуально чи у групах протягом аудиторних занять або вдома за завданням педагога, за його методичними вказівками, але без його безпосередньої участі.

В. Євдокимов вважає, що самостійна робота, яка входить до складу процесу навчання, – це така робота, яка виконується без безпосередньої участі педагога, але передбачає виконання його завдань у спеціально

відведений для цього час. Причому суб'єкти навчання свідомо прагнуть досягнути поставленої в завданні мети, проявляючи свої зусилля та виражаючи в певній формі результати своїх розумових або фізичних дій [4, 15].

О.Я. Савченко виокремлює такі види самостійної роботи:

- самостійна робота за зразком (робота виконується на основі зразка, докладної інструкції, тому рівень пізнавальної активності та самостійності не виходить за межі репродуктивної діяльності);
- реконструктивна самостійна робота (інтелектуальні та практичні дії спрямовані на реконструювання, перетворення навчальних текстів та наявного досвіду вирішення завдань, що пропонуються для самостійного виконання);
- самостійна робота варіативного типу (пізнавальна діяльність та самостійність виражається у виконанні узагальнень під час аналізу проблемної ситуації, у відмежуванні суттєвого від другорядного; під час виконання роботи такого типу відбувається накопичення нового досвіду діяльності);
- творча самостійна робота (пізнавальна активність та самостійність досягає найвищого рівня, коли отримуються нові знання, цінності матеріальної та духовної культури) [5, 89].

Як відомо, процес самостійної роботи студента залежить перш за все від його готовності до цього виду діяльності. Проте готовність до самостійної навчальної праці вимагає певного рівня навчальної підготовки студента, наявності у нього сформованих навичок та вмій, а також його бажання вчитися.

Мотиваційний фактор є одним з найважливіших аспектів проблеми самостійної роботи. Кожен викладач знає, що навчання протікає більш успішно, якщо у студента сформована позитивна мотивація, пізнавальний інтерес, потреба в здобутті знань, почуття обов'язку, відповідальність та інші мотиви.

Відповідно до сучасних психологічних уявлень мотив – це внутрішнє спонукання особистості до певного виду активності, що пов'язана із задоволенням певної потреби. Мотивами можуть бути ідеали, інтереси особистості, її переконання, соціальні настанови, ціннісні орієнтації.

Проте мотив може характеризуватися не лише кількісно (слабкий або сильний), але й якісно. Як правило, виокремлюють мотиви внутрішні та зовнішні. Якщо для особистості (студента) має значення діяльність як така (наприклад задовольняється пізнавальна потреба в процесі навчання), то йдеться про внутрішню мотивацію. Якщо значення мають інші потреби (наприклад потреба соціального престижу, одержання похвали, уникнення покарання тощо), то це зовнішні мотиви. До зовнішніх мотивів відносять також стимули, об'єктивні умови середовища, в якому перебуває людина.

Формуванню позитивної мотивації студентів до виконання самостійної роботи сприяють такі фактори: 1) чітка організація процесу самостійної роботи студентів; 2) зміст завдань і способи їх виконання; 3) стимулювання контролюючої функції; 4) усунення деструктивних факторів [2, 49].

Розглянемо ці фактори докладніше.

Від рівня *організації самостійної роботи* багато в чому залежить її успішність. Необхідною умовою мобілізації студентів на якісну професійну підготовку є відповідна програма їх самостійної пізнавальної діяльності, її навчально-методичне та організаційно-педагогічне забезпечення. Воно має ґрунтуватися на кафедральній концепції забезпечення навчально-виховного процесу, відповідати профілю підготовки, враховувати як традиції, так і конкретні умови роботи. Останні мають спиратися на низку вихідних даних, до яких насамперед можна віднести: 1) науково-методичний потенціал викладачів; 2) готовність кожного викладача до такої роботи; 3) рівень підготовки студентів, який залежить від певних соціальних, економічних та інших чинників; 4) можливості навчально-методичного і технічного забезпечення навчального закладу; 5) форма занять, зміст і структура освіти тощо [3].

Навчально-методичні матеріали для самостійної роботи повинні:

- містити чітко сформульовані завдання і зразки їх виконання;
- бути доступними для студентів поза межами аудиторних занять;
- забезпечувати чіткі критерії для вимірювання результатів.

Для керівництва самостійною роботою викладач може використати як безпосередні, так і опосередковані шляхи впливу. Безпосередній вплив здійснюється під час аудиторної роботи, коли викладач організовує самостійну роботу на занятті. Тут він бачить недоліки, помилки, пояснює та корегує їх. Однак основне керівництво – опосередковане. Воно здійснюється такими шляхами: а) проведенням інструктажу, тобто поясненням студентам системи роботи над завданням; б) визначенням виду, змісту, обсягу завдання; його складності; в) визначенням методів виконання завдання та показом зразків здійснення завдань; г) визначенням критеріїв перевірки виконаного завдання та вибором способу контролю, який буде використаний; д) пробудженням у студентів інтересу до завдання; е) індивідуалізацією завдань тощо.

Зміст завдань для самостійного опрацювання і способи їх виконання забезпечать високий рівень мотивації, якщо будуть цікавими для студентів, відповідатимуть їхнім бажанням і можливостям. Не варто давати студенту надто складне завдання. Разом з тим, воно має бути не занадто легким, адже робота, яка не вимагає певних інтелектуальних зусиль, не викликає інтересу і знижує рівень мотивації. Задоволення ж, яке одержує студент від процесу подолання труднощів інтелектуального порядку, сприяє становленню високого рівня внутрішньої мотивації. Отже, самостійне завдання має бути цікавим, зрозумілим і посильним для студента, але не занадто легким.

З метою підвищення ефективності самостійної роботи, що стимулюватиме інтелектуальний розвиток студентів, доцільно застосовувати сучасні педагогічні технології, що поєднують науково обґрунтовані індивідуальні й колективні форми роботи.

Використання таких форм індивідуальної роботи, як самостійна робота студентів з оригінальними джерелами інформації (текстами за фахом, газетними статтями), написання ділових листів, підготовка рефератів, виступи з

науковими доповідями на конференції сприяє поглибленню й розширенню знань студентів, активізує пізнавальну діяльність, створює належні умови для самореалізації студента як особистості, що дозволяє йому самому визначити додаткові навчальні цілі, спонукає його до подальшої систематичної роботи в позааудиторний час.

Колективні форми самостійної роботи (дискусії, ділові ігри) розвивають навички мовлення та фахового спілкування, сприяють формуванню власної думки студентів. Процес творчого колективного розв'язання проблем, що стосуються майбутньої професійної діяльності, заохочення ініціативності, існування чітко визначеного предмета обговорення за умови достатньої обізнаності студентів з лексичним матеріалом сприяє зростанню продуктивної самостійної роботи й забезпечує умови для професійного зростання майбутніх фахівців.

Під час організації самостійної роботи слід враховувати індивідуально-психологічні особливості кожного студента. Диференціацію можна здійснити таким чином: усім студентам пропонуються однакові завдання, але для груп чи окремих студентів встановлюється різний їх обсяг. Доцільно пропонувати завдання різного рівня складності з правом вибору бажаного варіанту. Це стимулює самостійну роботу студентів, посилює прагнення максимально використати свої можливості. Чим важче завдання, тим складнішою є його організація та виконання роботи. Студенту самому доводиться долати різні труднощі – від власної інертності до активного пошуку відповідей на складні проблемні запитання, від механічного заучування матеріалу заняття до раціонального планування своєї роботи.

Контроль за виконанням самостійної роботи студентів є невід'ємним складником навчального процесу, служить однією з основ організації управління та підвищення його ефективності. Впроваджуючи форму контролю, викладач повинен дотримуватися педагогічних вимог: об'єктивності перевірки та оцінки, індивідуального характеру, систематичності, регулярності, всебічності та диференційованості перевірки.

Оцінювання повинно бути прозорим і зрозумілим для студентів. Студенти мають бути ознайомлені з критеріями оцінювання до початку навчання. Стимулювання контролюючої діяльності студентів забезпечує використання комунікативно спрямованих перевірок завдань, тестів, елементів змагання (хто скоріше, хто краще виконає роботу); взаємоперевірки; можливості самостійно виправити помилки (самоконтроль).

Створення викладачем ситуації успіху – важливий компонент самостійної роботи. Він полягає в цілеспрямованому з боку педагога виборі комплексу зовнішніх умов, що сприяють отриманню студентами задоволення, прояву спектрів позитивних емоцій і почуттів. Успіх розглядається як мотив до розвитку, самовдосконалення. Для створення ситуації успіху використовуються різноманітні педагогічні засоби, насамперед – позитивність та оптимістичність оцінювання. Це вміння педагога при оцінюванні діяльності студента підкреслити цінність, значущість досягнутого результату, індивідуальних досягнень особи, прагнення відзначити та підкреслити позитивні зміни в розвитку студента. Це потреба педагога підтримати (але ніяк не принизити) людську гідність, неприпустимість порівняння досягнень одного студента з досягненнями іншого.

Значну роль у формуванні самостійності й активності відіграє навчання студентів загальних прийомів організації своєї діяльності, що дає змогу полегшити їх самостійну роботу, сконцентрувати увагу на змісті завдань, а не на подоланні неістотних труднощів, що виникають у роботі. До таких прийомів і вмінь належать уміння працювати з книгою, словником, технічними засобами, вміння раціонально планувати свою самоосвітню діяльність, аналізувати завдання, класифікувати, порівнювати, узагальнювати тощо. Велике значення має володіння методикою виконання різних завдань: вміння реферування, переказу тексту, написання доповіді, резюме, ділових листів тощо.

Таким чином, самостійна робота студентів – невід'ємна частина навчального процесу у вищій школі, що сприяє поглибленню й розширенню знань, посиленню інтересу до пізнавальної діяльності, формуванню творчої особистості спеціаліста, здатного до самовдосконалення та самоосвіти. Виконання завдань самостійної роботи створює базу для формування як внутрішньої мотивації вивчення іноземної мови, так і навчання студентів загалом. Мотивуючими чинниками самостійної роботи є:

- широке застосування професійно орієнтованих завдань для аудиторної та позааудиторної роботи студентів;
- використання сучасних педагогічних технологій навчання, що поєднують науково обґрунтовані індивідуальні та колективні форми роботи;
- поєднання завдань репродуктивного та творчого характеру;
- індивідуалізація навчання з урахуванням рівня підготовки та здібностей кожного студента;
- впровадження педагогіки співробітництва, формування у студентів мотиву досягнення успіху як особистісної якості;
- навчання студентів раціональних прийомів організації самостійної навчальної діяльності, формування уміння самоорганізації, самокорекції та самоконтролю.

1. Національна доктрина розвитку освіти України в XXI ст. // Освіта України. – 2002. - № 33. - С.4-6.
2. Володько В. М., Дмитрик І. С., Іванова М.Д. Самостійна пізнавальна діяльність студентів: Методичні рекомендації / В.М.Володько, І.С.Дмитрик, М.Д.Іванова. – К.: ІСДО, 1993. – 52 с.
3. Грабовська Т. Формування позитивної мотивації діяльності особистості /Т. Грабовська, О. Киричук // Рідна школа. - 2002. - № 4. – С.12-14.
4. Євдокимов В.І. Самостійна робота студентів : Навч. посібник /В.І. Євдокимов.- ХДПУ ім.Г.С.Сковороди. –Х. Вид-во ХДГУ, 2004. – 140 с.
5. Савченко О.Я.Дидактика початкової школи :Підручник для студентів педагогічних факультетів / О.Я.Савченко. – К.:Генеза, 2002. – 368 с.